

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

ПЕРЕХОДЬКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 94: 614.23/.25 (477.81/.82) «1921/1939»

**ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ
(1921–1939 рр.)**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Луцьк – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі історії України Рівненського державного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Доброчинська Валентина Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри історії України;

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Зуляк Іван Степанович,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
в. о. завідувача кафедри стародавньої
та середньовічної історії;

кандидат історичних наук, професор
Кучерепа Микола Михайлович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
професор кафедри нової та новітньої історії України.

Захист відбудеться 31 жовтня 2018 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.03 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Шопена, 24, ауд. 106.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а.

Автореферат розісланий 29 вересня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Надольська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Головним завданням реформування системи охорони здоров'я в Україні є підвищення якості та доступності медичних послуг для населення. Пошук оптимальної моделі національної системи охорони здоров'я неможливий без урахування сучасної світової та історичної практики проведення медичних реформ, відстеження тяглості традицій їх упровадження в різних регіонах України. З огляду на перебування значної території Західної України, у тому числі й Західної Волині, у складі міжвоєнної Польської держави, великий науковий та практичний інтерес викликає історичний досвід формування польської системи охорони здоров'я й практика її втілення на Волині.

Науково-практична складова актуальності поглиблюється відсутністю комплексних досліджень із цієї теми. Напрацювання радянських учених, присвячені охороноздоровчій системі Західної України міжвоєнного двадцятиліття, та студії українських дослідників періоду незалежності свідчать про те, що вони обійшли увагою Волинське воєводство, традиційно аналізуючи охорону здоров'я лише в Галичині.

Практично-прикладне значення цього дослідження полягає в тому, що напрацювання та наукові висновки, набуті з вивчення досвіду організації охорони здоров'я, системи управління нею, узагальнення діяльності медичних інституцій, способів їх фінансування, досвід участі лікарів у громадських професійних товариствах міжвоєнного періоду можуть бути використані в наш час.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукової теми «Суспільно-політичні процеси та розвиток культури на теренах Волині від найдавніших часів до кінця XX століття» кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету (реєстраційний номер 0116U006143).

Мета дисертації полягає в комплексному дослідженні охорони здоров'я у Волинському воєводстві та аналізі охороноздоровчої роботи серед населення в 1921–1939 рр.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розкрити стан наукової розробки теми, джерельну базу та методологію дослідження;
- з'ясувати організаційну структуру та систему управління охороною здоров'я;
- відстежити стан медичного кадрового забезпечення у Волинському воєводстві;
- розкрити організацію роботи медичних закладів та санітарних установ, відстежити їх ефективність та тенденції розвитку;
- проаналізувати діяльність громадських медичних страхових організацій і товариств;
- схарактеризувати форми та методи надання медичної допомоги населенню Волині Товариством Червоного Хреста.

Об'єктом дослідження виступає система охорони здоров'я Другої Речі Посполитої.

Предметом дослідження є охорона здоров'я у Волинському воєводстві в 1921–1939 рр.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Західної Волині, яка з адміністративно-територіального погляду функціонувала як Волинське воєводство Другої Речі Посполитої. За сучасним адміністративним поділом це території Волинської (окрім Камінь-Каширського та Любешівського районів) і Рівненської областей та північна частина Тернопільської області (Кременецький, Шумський, Лановецький райони та північна частина Збаразького району).

Хронологічні межі дослідження визначені 1921–1939 рр. й зумовлені створенням Волинського воєводства в Другій Речі Посполитій. За нижню межу слугує 4 лютого 1921 р. – дата офіційного утворення Волинського воєводства як адміністративної одиниці Польської держави, за верхню – вересень 1939 р., коли з початком Другої світової війни регіон увійшов до складу радянської України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації на основі широкого кола документальних джерел та опублікованих матеріалів *уперше*:

- комплексно досліджено заходи державних органів влади та громадськості з охорони здоров'я у Волинському воєводстві в міжвоєнний період;
- розкрито діяльність різних за формами власності медико-санітарних установ;
- відстежено зародження і розвиток кооперативного медичного руху;
- висвітлено системні заходи інституцій охорони здоров'я в боротьбі з інфекційними захворюваннями;
- з'ясовано особливості організації охорони материнства та дитинства;
- схарактеризовано діяльність громадських медичних страхових інституцій і товариств;
- уведено до наукового обігу пласт неопублікованих архівних документів із фондів Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, державних архівів Волинської, Рівненської, Тернопільської областей, Архіву нових актів (м. Варшава, Республіка Польща), фондів джерел Рівненського краєзнавчого музею, які раніше не використовувались;

уточнено:

- назви медичних закладів у Волинському воєводстві, які діяли впродовж 1921–1939 рр.;
- дату створення польського Науково-медичного товариства у Рівному;
- прізвища волинських лікарів, які брали участь у роботі галицького Українського лікарського товариства;

подальшого розвитку в дисертації набули питання:

- компетенції Палати лікарів як органу лікарського самоврядування;
- запровадження громадської страхової медицини;
- діяльності медичних товариств різних національних груп.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, висновки й узагальнення дослідження можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі для підготовки фундаментальних праць, курсів

лекцій і семінарських занять із новітньої історії України та Польщі й навчально-методичних посібників. З огляду на міждисциплінарний підхід матеріали дисертації можуть бути корисні для підготовки узагальнювальних праць з історії медицини для студентів медичних факультетів закладів вищої освіти. Матеріали дисертації стануть корисними в науково-краєзнавчій і музейній роботі.

Особистий внесок здобувача. Під час проведення дослідження дисертантка підготувала в співавторстві дві статті: 1) Доброчинська В., Переходько Н. Професійна та громадська праця українських лікарів у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). Наукові записки. Вип. XI, Рівне, 2013, с. 47–50 (Особистий внесок здобувача 60 %); 2) Доброчинська В., Переходько Н. Лікувально-профілактичні заходи туберкульозу у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею: зб. наук. пр.* Вип. XIII. Частина 2, Рівне, 2015, с. 28–32 (Особистий внесок здобувача 60 %).

Апробація результатів дослідження. Дослідження обговорювалося на засіданнях кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету. Положення дисертації доповідалися на десяти наукових конференціях, а саме: II Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів (Рівне, 8–9 грудня 2010 р.); III Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів (Рівне, 7–8 грудня 2011 р.); історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 450-річчю з часу створення Пересопницького Євангелія (Рівне; Пересопниця, 21 жовтня 2011 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» (Луцьк, 18–19 жовтня 2012 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих науковців «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 18–19 квітня 2012 р.), конференції, присвяченій розвитку музейної справи та краєзнавства Волині (Рівне, 4 жовтня 2013 р.); XII науковій конференції «Острозькі краєзнавчі читання» (Острог, 5 червня 2014 р.); XI Буковинській міжнародній історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 100-річчю Української національної революції (Чернівці, 20–21 жовтня 2017 р.); VII Міжнародній науковій конференції «Актуальні питання всесвітньої та вітчизняної історії» (Рівне, 6–7 грудня 2017 р.); XV Регіональній науковій конференції «Історичні читання» (Рівне, 24 травня 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження відбиті в 13 статтях, чотири з яких опубліковані в наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, одна – у виданні, яке належить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, вісім – у наукових і науково-практичних збірниках.

Структура дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження. Робота складається з титульного аркуша, анотації, змісту, переліку умовних скорочень, чотирьох розділів, поділених на 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (304 позиції) і 14 додатків. Загальний обсяг роботи становить 230 сторінок, із них основний текст – 186 сторінок, список використаних джерел – 30 сторінок, додатки – 14 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, мету, завдання, об'єкт і предмет, територіальні та географічні межі дослідження; визначено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію.

Перший розділ «Історіографія, джерела та методологічна основа дослідження» розкриває стан вивчення проблеми, характеризує опрацьовані джерела та методологію дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення теми»** проаналізовано видання, які згруповані таким чином: 1) праці міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.); 2) радянська історична й медична думка; 3) праці зарубіжних науковців; 4) праці сучасних українських дослідників.

До першої групи належать поодинокі видання міжвоєнного періоду, в яких висвітлено питання охорони здоров'я у Волинському воєводстві. Одним із небагатьох досліджень є праця «Polski Czerwone Krzyż na Wołyńi», у якій проаналізовано діяльність польської громадської організації. З видання довідкового характеру «Almanach Żydowski» почерпнуто біографічну інформацію про єврейських лікарів, їхню працю в медичних закладах і громадських інституціях.

Друга група репрезентує праці радянських істориків та літературу з історії медицини, які позбавлені об'єктивного підходу до аналізу історичних джерел. Розвиток медичної галузі міжвоєнного двадцятиліття на західноукраїнських землях подається поверхово та однобоко, з позицій соціалістичних переваг – безкоштовної медичної допомоги на противагу платним медичним послугам, що їх практикували в Польщі. Це підкреслено в колективних працях «Історія Волині: З найдавніших часів до наших днів», «Історія міст і сіл Української РСР», окремі томи якої присвячені Волинській, Ровенській і Тернопільській областям, монографії за редакцією К. Дупленка «Матеріали до історії розвитку здоров'я на Україні» та одноосібних працях Ю. Сливки, І. Заболотного, І. Шапіро.

Третя група праць представлена доробком української діаспори та зарубіжних науковців, здебільшого польських. Вагомий внесок в історію української медицини зробили лікарі української діаспори. П. Пундій зібрав й упорядкував біографічні матеріали про окремих українських лікарів, які працювали у Волинському воєводстві в міжвоєнний період, зокрема про їхню фахову, наукову, громадську діяльність, участь у становленні українських науково-практичних організацій.

Серед історіографічного доробку польських авторів є комплексні праці з історії Польщі, тематичні історичні та історико-медичні дослідження. Суспільне життя Другої Речі Посполитої, на тлі якого була створена нова польська модель охорони здоров'я, висвітлене в працях А. Дибковської, М. Жарина і Я. Жарина, Р. Потоцького, В. Менджецького. Політика Польщі щодо українців у міжвоєнний період розкрита в працях А. Айненкеля, Я. Кейсіка та ін. У дослідженнях польських істориків медицини В. Магдзика, М. Громульської, Т. Зелінського проаналізовано окремі аспекти історії охорони здоров'я у Другій Речі Посполитій. Фундаментальна новітня праця польських науковців «Dzieje medycyny w Polsce: opracowania i szkice» висвітлює становлення й розвиток системи охорони здоров'я у Другій Речі Посполитій.

Найчисленніший блок літератури становлять праці четвертої групи, які відбивають сучасну українську наукову думку. Історики Л. Алексієвець, Л. Зашкільняк, М. Крикун проаналізували розвиток Польщі в міжвоєнний період. Національна й етнодемографічна політика Польської держави висвітлена в дослідженнях М. Кучерепа, С. Макарчука, А. Шваба.

В останні роки зріс інтерес дослідників до охороноздоровчої тематики. Формування органів польської державної й територіальної адміністративної влади та їхній контроль за охороною здоров'я у Волинському воєводстві проаналізовано в працях О. Волонтира, Ю. Крамара, Г. Малеончук, Я. Мартинюк. Фрагментарно висвітлили окремі аспекти охорони здоров'я у Волинському воєводстві Р. Давидюк, В. Доброчинська, Т. Ковальчук, В. Комар, М. Ковальський, М. Кучерепа, І. Левчук, О. Прищепа, С. Щеблюк. Дотичними до актуалізованої теми є праці галицьких дослідників Л. Давибіди та О. Сороки.

До окремої групи праць належать дослідження з історії медицини. Становлення й розвиток української медицини проаналізував Я. Ганіткевич. Професійну працю українських медичних працівників Волинського воєводства, активних учасників національно-визвольної боротьби показано у спільній праці Я. Ганіткевича та П. Пундія. Діяльність лікарів Острожчини розкрив Р. Шпізель.

Історіографічний огляд праць, у яких розглянуто перебування Волині у складі Другої Речі Посполитої, свідчить про наявність вагомого доробку вітчизняних і зарубіжних істориків, однак система охорони здоров'я волинського регіону не була предметом комплексного дослідження науковців.

У **підрозділі 1.2 «Джерела»** схарактеризовано джерельну базу, залучену для написання дисертації. З метою змістовної характеристики їх поділено на такі групи: 1) архівні матеріали та фондові збірки музейних установ; 2) збірники документів законодавчого характеру та статистики; 3) спогади; 4) матеріали періодичних видань міжвоєнного періоду.

Основу джерельної бази роботи склали збірки фондів Центрального державного історичного архіву в м. Львові, державних архівів Волинської, Рівненської, Тернопільської областей та польського Архіву нових актів (м. Варшава, Республіка Польща), а також документи з фондів збірок Рівненського обласного краєзнавчого музею.

Важливими для опрацювання стали фонди Центрального державного історичного архіву в м. Львові, де вдалося виявити змістовну інформацію, яка дотична до історії Волинського воєводства й відтворює заходи українських лікарів у боротьбі з інфекційними захворюваннями на західноукраїнських землях. Зокрема, у ф. 380 уміщено матеріали з розвитку медицини міжвоєнного періоду на західноукраїнських землях. У ф. 503 виявлено відомості щодо створення осередку Товариства охорони здоров'я єврейського населення в Рівному, де проживала одна з найбільших єврейських громад.

Важливе значення для дослідження має блок джерел Державного архіву Волинської області. Найбільше інформації почерпнуто з ф. 46 (Волинське воєводське управління). Через опрацювання звітної документації органів державної і муніципальної влади, лікарень і амбулаторій, з'їздів лікарів відтворено медичне

обслуговування населення. Виявлено документи про надання американською єврейською благодійною організацією «Джойнт» матеріальної допомоги на охорону здоров'я єврейського населення у Волинському воєводстві.

Різномасштабний масив документальних джерел, які стосуються теми дослідження, виявлено в Державному архіві Рівненської області. Це, зокрема, ф. 30 (Рівненське староство), ф. 31 (Магістрат м. Рівного), ф. 32 (Рівненський окружний суд (м. Рівне), ф. 113 (Другий комісаріат державної поліції у м. Рівне), ф. 156 (Здолбунівське повітове староство), ф. 184 (Правління Волинської окружної спілки польських учителів у м. Рівне). Тут міститься ділова документація (поточне діловодство, розпорядження, кореспонденція, звіти, статuti, реферати) Міністерства внутрішніх справ та Волинського воєводського управління з організації медичної служби й лікувальних установ.

Вивчення документальних матеріалів Державного архіву Тернопільської області – 134-го (Кременецьке міське управління) та 221-го (Кременецький повітовий відділ самоуправління) фондів – допомогли з'ясувати, як проводилася охороноздоровча робота в Кременецькому повіті. Аналіз статистичних даних дав можливість відтворити мережу медичних закладів, роботу станцій опіки над матір'ю й дитиною, кількісний склад лікарів у Кременецькому повіті.

Найбільш інформативний масив джерел виявлено в Архіві нових актів. У ф. 15 (Міністерство праці та соціальної опіки. Департамент служби здоров'я) опрацьовано звітну документацію Волинського воєводства, яка відтворила стан справ у галузі охорони здоров'я. Проаналізовано звіти санітарних, фармацевтичних інспекторів, повітових лікарів, матеріали з'їздів воєводських лікарів. Статистичні відомості допомогли простежити динаміку захворюваності, створення амбулаторних і стаціонарних лікувальних закладів.

Серед документальних джерел Рівненського обласного краєзнавчого музею виявлено матеріали біографічного характеру, зокрема ті, що належали власнику аптечного складу П. Бульбі та українському лікарю М. Раєвському. Особисті документи М. Раєвського показують типовий шлях лікаря – від здобуття медичної освіти до працевлаштування.

Другу важливу групу джерел становлять опубліковані збірники документів законодавчого характеру – закони, постанови, укази. Вагомим джерелом інформації про державну систему управління охороною здоров'я в Польщі та її трансформацію слугували окремі положення двох польських конституцій 1921-го та 1935 рр. Цінним для роботи виявився «*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*», низка нормативно-правових положень з якого допомогла відтворити урядову політику Другої Речі Посполитої у сфері охорони здоров'я й простежити законодавчі зміни впродовж міжвоєнного періоду. Мету, завдання і форми діяльності товариств лікарів та молодшого медичного персоналу відбито в їхніх статутних документах, а нормативно-правові положення про діяльність шкільних лікарів почерпнуто зі збірника «*Ustawodawstwo szkolne i prawo nauczycielskie*».

Змістовним джерелом для з'ясування статистичної інформації щодо кількості лікарів, медичних інституцій, ліжок-місць, станцій опіки матері та дитини слугували статистичні довідники, зокрема польські переписи населення 1921-го та 1931-го рр.

У роботі використано й інші статистичні матеріали, зокрема «Wołyń w liczbach. Zbiór tablic statystycznych, dotyczących województwa Wołyńskiego», «Mały rocznik statystyczny».

До третьої групи належать наративні джерела, у яких виявлено епізоди щодо штучних перепон під час працевлаштування українських лікарів. Факти про їхнє становище в Польщі та дискримінацію за національною ознакою зафіксовані в неопублікованих мемуарах українського священика, археолога, педагога міжвоєнної доби Ю. Шумовського. Діяльність шкільного лікаря М. Левицького описано в спогадах про Луцьку українську приватну гімназію.

Четверту групу джерел становлять матеріали української й польської періодики міжвоєнного періоду – як суспільно-політичних видань, так і спеціалізованих медичних часописів, опрацювання яких дало змогу краще зрозуміти й цілісно відтворити стан розвитку медицини в Польщі загалом та у Волинському воєводстві зокрема. З численних місцевих періодичних видань використано такі українськомовні газети, як «Народний вісник», «Українська нива», «Волинська неділя» та польськомовні: «Echo Rówieńskie», «Przegląd Wołyński», «Życie Wołynia», «Wołyń», «Ziemia Wołyńska». Інформативні матеріали виявлено в тогочасній польській медичній періодиці, яка представлена низкою центральних видань із фондів польської Національної бібліотеки, таких як «Wiadomości medyczne», «Zdrowie publiczne», «Dentystyczne wiadomości zwiazkowe», «Wiadomości lekarskie», «Zdrowie», «Warszawskie czasopismo lekarskie». Серед українських фахових медичних видань чільне місце посів український часопис «Лікарський вісник».

Проведений аналіз джерел дає підстави стверджувати, що значну їх частину становлять архівні матеріали, більшість із яких уперше введена до наукового обігу. Чимала кількість неопублікованих й опублікованих документів допомогла заповнити недосліджену нішу в працях української й зарубіжної історичної думки.

У **підрозділі 1.3 «Методологія»** схарактеризовано методологічні основи та методи дослідження, застосовані для написання дисертації.

Методологічною основою дисертації стали фундаментальні принципи наукового пізнання: історизм, наукова об'єктивність і вірогідність висвітлення історичних подій, критичний аналіз, системність та всебічність. Для досягнення поставленої мети й завдань на різних етапах наукового пошуку використано сукупність взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, спрямованих на отримання об'єктивних і вірогідних результатів. Поєднання різних методів дослідження дало змогу максимально наблизитися до об'єктивного відтворення стану охорони здоров'я у Волинському воєводстві в міжвоєнний період. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, систематизації, описовий.

Важливим доповненням до загальнонаукових є спеціальні методи дослідження, які передбачають комплексний підхід до висвітлення різних аспектів досліджуваної проблеми. У роботі застосовано методи емпіричного дослідження, історичний, проблемно-хронологічний, статистичний, історико-порівняльний, історичної біографістики, архівної евристики. Комплексне застосування різних методів дало змогу найбільш повно реалізувати поставлені в роботі мету та дослідницькі завдання

й пізнати наукову проблему через розвиток подій, явищ та процесів міжвоєнного періоду, а також з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки. Написання дисертації ґрунтувалося на використанні відповідного категорійно-понятійного апарату, який сприяв суттєвому розумінню й розкриттю проблеми. Використані в дисертації методи базувалися на принципах наукового пізнання й слугували своєрідним інструментарієм для розв'язання конкретних завдань дослідження.

У другому розділі **«Структура та механізм функціонування системи охорони здоров'я»** проаналізовано організаційні засади, структуру та функціонування польської моделі охорони здоров'я у Волинському воєводстві.

У **підрозділі 2.1 «Організаційна структура та система управління у Другій Речі Посполитій»** висвітлено запровадження польської системи охорони здоров'я. Виробляючи її засадничі принципи, урядовці взяли до уваги окремі риси медичної галузі тих держав, у складі яких перебували роздроблені польські землі. Для західноукраїнських територій, які ввійшли до Польщі, характерним було співіснування елементів російської й австрійської систем охорони здоров'я, що упродовж міжвоєнного періоду доповнилися новими рисами та підходами.

Поляки запровадили централізовану систему управління охороною здоров'я у Другій Речі Посполитій. Питання охорони здоров'я перебували у фокусі уваги декількох урядових інституцій. На регіональному рівні управлінські комунікації налагоджувалися між воєводським відділом охорони здоров'я й повітами. В основу системи охорони здоров'я покладено трирівневу організаційну структуру громадської служби здоров'я: перший рівень – воєводський, другий – повітовий, третій – гмінний. На законодавчому рівні поняття гмінний лікар з'явилося наприкінці 1930-х рр. Для адміністративного контролю та медичного обслуговування населення територія воєводств була поділена на лікарські округи (дільниці). Головними закладами медичної допомоги ставали амбулаторні заклади – осередки здоров'я (поліклініки). У такий спосіб польська влада прагнула покрити мережею поліклінічних закладів територію воєводств і забезпечити ширший доступ сільському населенню до отримання якісної медичної допомоги.

У Польській державі широкі повноваження отримали органи місцевого самоврядування. Ці положення закріплювалися в конституції 1921 р. Основні видатки на медичне обслуговування населення покладалися на органи місцевої влади. Відділи охорони здоров'я при органах місцевого самоврядування дотримувалися чітко окреслених принципів діяльності та діяли під контролем державних органів.

У системі охорони здоров'я на повітовому рівні функції контролю питань охорони здоров'я виконував повітовий лікар, що входив до повітового управління. Повітовий лікар підпорядковувався старості, а фаховий нагляд за роботою повітового лікаря здійснював відділ охорони здоров'я воєводського управління.

Важливу роль у розбудові професійної діяльності лікарів, соціальних і законодавчих процесів у галузі охорони здоров'я відіграли органи лікарського самоврядування – Палати лікарів. Структурно лікарське самоврядування складалося з територіальних осередків Палати лікарів, які діяли у воєводствах, і Головної палати лікарів у Варшаві. У 1938 р. в Польщі ухвалили положення про створення окремої Палати стоматологів. Структурні елементи та система управління охорони

здоров'я чітко вибудовувалися й на практиці послуговувалися законодавчими положеннями та інструкціями.

У **підрозділі 2.2 «Управління і фінансування охорони здоров'я у Волинському воєводстві»** висвітлено організацію охороноздоровчої роботи. Компетенції в галузі охорони здоров'я були розмежовані між державною й муніципальною владою. У Волинському воєводському управлінні функціонував відділ охорони здоров'я, якому підпорядковувалися повітові лікарі. У повітових органах самоврядування були відділи громадського здоров'я, які очолювали повітові лікарі. Здоров'ям міського населення опікувався один із відділів магістрату – громадського здоров'я. Для адміністративного й медичного контролю територія Волинського воєводства була поділена на лікарські округи, які об'єднували кілька громад. Наприкінці 1920-х рр. було створено 98 лікарських округів.

Польська держава не надавала достатніх державних субвенцій для охорони здоров'я. Основні видатки на функціонування охорони здоров'я покладалися на муніципальну владу. Розбудова громадської служби здоров'я залежала від функціонування добре організованих і сильних органів місцевого самоуправління, натомість держава визначала засади та завдання оздоровчої політики й контролювала її виконання. Самоврядна служба здоров'я Волинського воєводства була тією інстанцією, яка на практиці реалізувала урядову політику: утримувала санітарно-епідеміологічну інфраструктуру та медичні інституції. У більшості випадків медичні послуги для населення залишалися платними. Основні витрати покривалися коштом місцевих органів самоврядування й населення. Польська влада контролювала цінову політику, тому вартість медичних послуг затверджували на державному рівні. Відповідно до цих рекомендацій ціни на медичні послуги затверджувала місцева влада. Збільшення кількості населення потребувало відповідно й додаткового фінансування системи охорони здоров'я. Природний приріст населення у Волинському воєводстві був одним із найвищих у Польській державі. У 1931 р. на охорону здоров'я на одного мешканця Волинського воєводства з місцевого бюджету виділялося менше від одного злотого – 66 грошів. Ця тенденція зберігалася і в наступні роки, зазнавши незначних коливань.

У **підрозділі 2.3 «Кадрове забезпечення»** проаналізовано кількісний склад медичних працівників. У 1921 р. у Волинському воєводстві працювало 207 лікарів (169 чоловіків і 38 жінок), які належали до Люблінської Палати лікарів. У середньому один лікар припадав на 7365 осіб. Окрім лікарів, медичну допомогу населенню надавали дантисти – 137 осіб, акушерки – 131, фельдшери – 266, стоматологи – 137, фармацевти – 191, медсестри – 142. Загалом на початку 1920-х рр. у Волинському воєводстві в медичній галузі працювало 1074 особи, серед них 453 жінки та 621 чоловік.

Брак лікарів на Волині пояснювався декількома причинами: по-перше, кількість «старих кадрів» була невисокою від часів Російської імперії; по-друге – обмежена кількість медичних навчальних закладів і студентів, що в них навчалися; по-третє – довготривалий навчальний процес підготовки медичних фахівців; по-четверте – дискримінаційна політика Польщі щодо абітурієнтів українського походження.

Кваліфікацію лікаря здобували на п'яти медичних факультетах – у Варшавському, Краківському, Познанському, Віленському та Львівському університетах.

Окрім лікарів, на території Волинського воєводства бракувало й середнього медичного персоналу – фельдшерів, медичних сестер і акушерок. Найбільше серед цієї ланки медичних працівників було фельдшерів, кількість яких майже вдвічі перевищувала число медичних сестер і акушерок. Вони були помічниками лікаря, однак у більшості випадків надавали медичну допомогу самостійно. На дефіцит середнього медичного персоналу впливало те, що їх підготовку забезпечували лише чотири школи для медсестер – у Варшаві, Кракові, Познані та Катовіце (у східних воєводствах не було жодної), а також три школи акушерок – у Кракові, Львові та Вільні. Місцева влада, щоб розв'язати проблему браку середнього медичного персоналу в окремих повітах, відкривала спеціальні курси, які фінансували органи місцевого самоуправління.

У 1939 р. на території Волинського воєводства кількість лікарів становила 359 осіб. На 10 тис. населення припадало 1,6 % лікарів. За національністю серед лікарів переважали поляки та євреї, за статевою ознакою – чоловіки. З інших категорій медичних працівників тут працювало 137 стоматологів, 142 фармацевти, 120 фельдшерів, 313 акушерок і 61 медсестра. Загалом на Волині в цей час було 1132 медичні працівники. Загальна їх кількість за двадцятиліття збільшилася лише на 58 осіб. Відсутність достатньої кількості медичних кадрів змушувала населення звертатися до нетрадиційної медицини.

У **третьому розділі «Діяльність медико-санітарних інституцій»** проаналізовано функціонування медичних закладів в означений у дисертації період.

У **підрозділі 3.1 «Лікувальні заклади та аптеки»** висвітлено мережу діючих у Волинському воєводстві стаціонарних й амбулаторних закладів, які за формою власності поділялися на заклади органів місцевого самоврядування, державні, громадські та приватні. Частка медичних закладів органів місцевого самоврядування була найвищою. У 1927 р. у Волинському воєводстві працювало 32 шпиталі, розраховані на 1035 ліжок. Ситуація з наданням стаціонарної медичної допомоги у воєводстві в 1920-х рр. була критичною. Окрім стаціонарних медичних установ, допомогу населенню упродовж 1927–1928 рр. надавали заклади амбулаторного типу: вісім державних амбулаторій, 53 поліклініки (осередки здоров'я) органів самоврядування, 13 громадських, 15 медичних осередків Кас хворих. У цей період діяло 24 фельдшерських пункти органів самоврядування, один громадський, сім осередків Кас хворих.

Медична допомога у великих містах і повітових містечках була більш доступною для мешканців, натомість сільське населення не отримувало якісних медичних послуг через відсутність налагодженої інфраструктури лікувальних установ. Часткове розв'язання проблеми медичного обслуговування на селі вбачали у створенні медичних кооперативів. Одним із перших на Волині був кооператив «Здоров'я», зареєстрований 1938 р. у селі Дядьковичах Рівненського повіту.

У кращому становищі перебувало єврейське населення, яке мало свою мережу лікарень, а окрім того, могло лікуватися в інших закладах. Здоров'ям євреїв

опікувалась організація «Джойнт», за підтримки якої створювалися й утримувалися єврейські лікувальні заклади.

На території Волинського воєводства в 1939 р. кількість стаціонарних медичних інституцій залишалася сталою, тобто діяло 32 заклади, як і в 1920-х рр. У цих закладах могло одночасно лікуватися 1145 осіб, а кількість ліжок збільшилася лише на 110. Кількість амбулаторних осередків майже не змінилася. Найбільше закладів – і стаціонарних, й амбулаторних – утримувалося коштом муніципальної влади.

Важливою ланкою в системі охорони здоров'я була аптечна мережа. У 1921 р. в аптечних закладах працювала 191 особа фармацевтів і допоміжного персоналу (154 чоловіки та 37 жінок). Аптеки перебували під контролем державних санітарних органів і зобов'язані були виконувати їхні розпорядження. Дозвіл на відкриття аптек видавали органи місцевої влади, а для ведення професійної діяльності персонал закладу отримував дозвіл Аптечної палати. Власниками аптечної інфраструктури Волинського воєводства були переважно євреї. У 1939 р. у Волинському воєводстві діяло 112 аптек, із них приватних – 108, шпитальних (органів місцевого самоврядування) – три, залізнична – одна. Загалом у цих аптеках працювало 142 фармацевти.

Підрозділ 3.2 «Санітарно-епідеміологічна служба» розкриває діяльність медичної інституції, спрямованої на лікування й профілактику інфекційних недуг. Ці функції виконувало Державне управління гігієни, яке мало свої філії у воєводствах. Структура польської санітарно-епідеміологічної служби вибудовувалася на зразок Великої Британії. Державне управління гігієни спільно з філіями провадило санітарно-епідеміологічну діяльність, співпрацювало з Головним надзвичайним комісаріатом для боротьби з епідеміями, воєводськими відділами здоров'я, а також повітовими лікарями. Філію Державного управління гігієни в Луцьку відкрили 1934 р. У Волинському воєводстві епідеміологічний контроль здійснював санітарний інспектор – державний службовець, що підпорядковувався повітовому лікарю. Польська влада запровадила низку заходів для подолання спалахів інфекційних захворювань, таких як віспа, холера, тиф, дизентерія, кір, малярія та ін. Задля цього контролювалися залізничні шляхи, питна вода, діяли санітарно-поліцейські комісії для відстеження санітарно-побутових умов, створювалися мобільні пересувні колони (бригади) для знезараження вогнищ інфекцій, проводилася санітарно-просвітницька робота та вакцинація серед мешканців.

Серйозною проблемою для подолання інфекцій був брак медичних закладів для лікування таких хвороб. У 1924 р. у Волинському воєводстві діяло 10 епідемічних шпиталів на 495 ліжок. З огляду на кількість населення та спалахи хвороб, які перевищували епідемічний поріг, це не розв'язувало проблеми. Наявні шпиталі були малоефективні з різних причин, головними серед яких було недостатнє фінансування й брак кваліфікованих медичних кадрів. Через відсутність лікарняних ліжок для інфекційних хворих і неможливість оплатити лікування більшість хворих перебувала вдома.

Загрозу становили захворювання соціального характеру, поширення яких було пов'язане переважно з несприятливим соціально-економічним середовищем. До таких хвороб належали туберкульоз, венеричні хвороби та алкоголізм. У 1923 р.

протитуберкульозний рух очолив Департамент служби здоров'я, а від 1927 р. – президент Другої Речі Посполитої. Через брак державних коштів активно протидіяли цій хворобі протитуберкульозні товариства, які узгоджували свої дії із санітарною службою воєводства та органами місцевого самоврядування. Для венеричних хворих у Волинському воєводстві облаштували мізерну кількість спеціалізованих відділень. Боротьба з алкоголізмом була декларативною. Упродовж 1936 р. протиалкогольні амбулаторії в Луцьку та Ковелі прийняли лише 102 особи.

Станом на 1939 р. у Волинському воєводстві з 32 стаціонарних закладів на 1145 ліжок лише 229 ліжко-місць передбачалося для інфекційних хворих. Здобутком санітарно-епідеміологічної служби стало те, що розроблена система заходів задля подолання епідемій дещо зупинила спалах інфекцій, однак упродовж усього періоду гостро стояло питання щодо вакцинації населення, збільшення інфекційних стаціонарних відділень і кількості епідеміологів у регіоні.

У підрозділі 3.3 «Охорона материнства та дитинства й санаторно-курортні установи» проаналізовано заходи, спрямовані на охорону здоров'я жінок і дітей. Питанням доступу жінок до медичного обслуговування й створення умов для безпечного материнства в Польщі займалися станції опіки над матір'ю та дитиною (прообрази майбутніх жіночих і дитячих консультацій). Фінансувалися осередки коштом органів місцевого самоврядування й громадських організацій, таких як Громадське об'єднання працюючих жінок, Товариство охорони здоров'я єврейського населення, і частково коштом Міністерства праці та соціальної опіки.

В усіх повітових центрах Волинського воєводства в міжвоєнний період діяли станції опіки над матір'ю та дитиною. У січні 1939 р. у воєводстві працювало лише 16 таких станцій, із них найбільше – три – було в Кременці, по дві – у Дубні, Рівному та Здолбунові. У решті повітових центрів – Горохові, Костополі, Ковелі, Любомлі, Луцьку, Сарнах і Володимирі – діяло по одній станції. Таке становище не розв'язувало проблеми консультативної медичної допомоги для жінок, а лише частково її задовольняло, і то переважно для міських мешканок.

Відсутність спеціалізованих гінекологічних закладів й обмежена кількість ліжок у шпиталях Волинського воєводства сприяла збереженню традиції користуватися послугами некваліфікованих акушерок. Здоров'я школярів було у фокусі уваги міністра релігійних віросповідань і народної освіти. На практиці лише в окремих навчальних закладах, переважно міських, працював кваліфікований медичний персонал. У період літнього відпочинку оздоровленням дітей опікувався воєводський відділ охорони здоров'я.

Для оздоровлення населення у Волинському воєводстві функціонували санаторно-курортні заклади. Вони розміщувалися в тих місцевостях, які мали природні лікувальні ресурси й необхідні умови їх використання з лікувально-профілактичною метою. У цей період нагальним питанням була організація санаторного лікування хворих на туберкульоз. Профілактику туберкульозу та інших хвороб дихальних шляхів здійснювали заклади, що розміщувалися в лісовій зоні. У Маневичах велося будівництво дитячого протитуберкульозного санаторію. Окрім того, доросле населення Волинського воєводства лікувалося в санаторіях інших регіонів. Створенням санаторних закладів у Волинському воєводстві переймалися

органи місцевого самоврядування та громадські організації, а єдиний приватний бальнеологічний санаторій діяв поблизу Гути-Степанської (Костопільський повіт). Послугами оздоровчих закладів могли скористатися переважно заможні прошарки населення або ті, хто користувався послугами страхової медицини.

У четвертому розділі «Медичні громадські організації» досліджено мету, завдання, засади діяльності медичних організацій на території Волинського воєводства.

У підрозділі 4.1 «Медичні страхові установи та товариства» висвітлено запровадження громадської страхової медицини, яка сприяла розвитку охорони здоров'я. Польська влада звернулася до відомої практики створення Кас хворих, які діяли в Російській імперії від 1912 р. Вони надавали своїм членам медичну допомогу. У Волинському воєводстві головні осередки Каси хворих функціонували у двох містах – Луцьку та Рівному. В 1930 р. Каси хворих реорганізували в соціальні страхові компанії. Медична допомога після їх створення ґрунтувалася на системі сімейних лікарів. Спільно із сімейними лікарями допомогу населенню надавали також лікарі вузької спеціалізації. На державному рівні страхова медицина хоч і підтримувалася польською владою, але не набула обов'язкового загальнодержавного статусу.

Медичні працівники створювали професійні товариства, які об'єднали у своїх лавах лікарів і середній медичний персонал. Метою діяльності цих об'єднань був захист прав і професійних інтересів їхніх членів. Медичні товариства створювали каси взаємодопомоги, видавали періодичні видання, організовували професійні з'їзди, опікувалися питаннями гідності та професійної етики лікарів.

На території Волинського воєводства функціонувало декілька медичних товариств. Ці інституції сприяли не лише захисту професійних інтересів лікарів, а й обміну науковою інформацією та практичним досвідом. У 1920 р. в Луцьку виникло лікарське товариство, яке було окружним відділом Спілки лікарів Польської держави. У 1923 р. його членами було 32 лікарі. Чільне місце серед регіональних товариств займало польське Науково-медичне товариство в Рівному, створене в грудні 1932 р. Членами товариства були лікарі переважно трьох національностей – поляки, євреї та росіяни. У Волинському воєводстві розгорнуло роботу Товариство охорони здоров'я єврейського населення. Мета товариства – медичне обслуговування єврейського населення, організація профілактичних акцій та заходів. Лікарі-росіяни не мали власних медичних товариств. Невелика російська меншина Рівного в 1927 р. створила відділ Російського товариства доброчинності, яке, окрім проведення культурно-освітньої діяльності, надавало своїм співвітчизникам безкоштовні медичні послуги. Такий же відділ товариства діяв у Луцьку. На Волині через обмежену кількість лікарів українського походження власного національного товариства не створили, натомість волинські лікарі приєдналися до галицького Українського лікарського товариства. Членами цього осередку в різні роки стали П. Шепченко, П. Рошинський, Р. Могильницький, Г. Рошинська, А. Річинський, В. Кархут, Л. Зарицький.

Підрозділ 4.2 «Діяльність Волинського відділу Товариства Червоного Хреста» розкриває роботу однієї з найвпливовіших за масштабами діяльності громадської організації, яка опікувалася охороною здоров'я населення. Вона охоплювала усі

повіти воєводства й об'єднувала осіб різних професій. Управлінську діяльність вели особи з фаховою медичною підготовкою, серед яких були представники відділу охорони здоров'я Волинського воєводства на чолі з В. Габіхом.

Форми роботи Товариства Червоного Хреста були різноманітні, починаючи від створення шпиталів, медичних пунктів, амбулаторій, підготовки рятувально-санітарних дружин і до санітарно-просвітницьких акцій. Значну увагу Червоний Хрест приділяв боротьбі з інфекційними захворюваннями, а також їх профілактиці. Члени товариства проводили просвітницькі акції щодо запобігання інфекціям та надавали санітарну допомогу під час епідемій, проводили лекції та бесіди для популяризації гігієни серед молоді, організовували пункти щеплень. У 1937 р. загальна кількість дійсних членів товариства становила 14 881 особу.

Один із головних напрямів роботи громадської інституції полягав у проведенні навчальних курсів для медичних працівників та утриманні власних медичних закладів і забезпеченні їх безперебійної роботи. Медична допомога та консультації незаможним верствам населення надавалися безкоштовно. За відсутності належного державного фінансування охорони здоров'я саме ця організація в повоєнний період долучилася до організації медичної та санітарно-просвітницької праці у Волинському воєводстві.

У **висновках** подано підсумки проведеного дослідження, викладено основні результати, що виносяться на захист:

- історіографічний аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, які стосуються охорони здоров'я у Волинському воєводстві в міжвоєнний період, свідчить, що ця тема й дотепер не стала предметом спеціального дослідження. Отже, констатовано відсутність в історіографії відповідної спеціальної узагальнювальної праці;

- з'ясовано, що для наукового дослідження теми існує достатня джерельна база. Для висвітлення теми використовувалися відповідні методологічні засади у вигляді конкретних принципів наукового дослідження, його відповідних методів та категорійно-понятійного інструментарію;

- визначено, що поляки запровадили централізовану державну систему з управління охороною здоров'я в Другій Речі Посполитій. Охороною здоров'я опікувалося Міністерство громадського здоров'я, а після його реорганізації ці повноваження поділили поміж собою Міністерство внутрішніх справ і Міністерство праці та соціальної опіки. Безпосередню координацію системи охорони здоров'я здійснював Департамент служби здоров'я. На регіональному рівні контрольні функції охорони здоров'я належали воєводському управлінню й органам місцевого самоврядування. Професійні інтереси лікарів у воєводствах координувала окружна Палата лікарів. Наприкінці 1930-х рр. утворилася Палата стоматологів, яка на юридичному рівні відмежувала фахівців цього профілю від лікарів інших спеціальностей;

- досліджено механізм управління охороною здоров'я у Волинському воєводстві. Ці функції виконував відділ охорони здоров'я воєводського управління в Луцьку. Основним представником державної служби здоров'я на території воєводства був

повітовий лікар. Здоров'ям міського населення опікувався один із відділів магістрату – громадського здоров'я. Задля медичного обслуговування населення та його контролю територія Волинського воєводства була поділена на лікарські округи;

- доведено, що нагальною проблемою у Волинському воєводстві впродовж усього міжвоєнного періоду була нестача кваліфікованих медичних працівників. Дефіцит лікарів на території регіону за умови демографічного приросту населення унеможлиблював своєчасне надання кваліфікованої медичної допомоги волинянам. За статевою ознакою у сфері охорони здоров'я Волинського воєводства домінували чоловіки, а за національною – поляки та євреї. Усі лікарі Волинського воєводства належали до окружної Люблінської Палати лікарів – органу лікарського самоврядування;

- з'ясовано, що лікувально-профілактичну допомогу у Волинському воєводстві надавали в стаціонарних і амбулаторно-поліклінічних закладах різних форм власності – органів місцевого самоврядування, державних, громадських та приватних. Серйозною проблемою у сфері охорони здоров'я залишалося медичне обслуговування сільських мешканців. Наприкінці 1930-х рр. на території Волинського воєводства розпочався медичний кооперативний рух, проте перші організаційні заходи були перервані зміною політичного режиму. В аптечній мережі переважали приватні заклади. Брак аптечних закладів і кваліфікованих фармацевтів, висока вартість ліків негативно впливали на медичне обслуговування населення;

- акцентовано увагу на діяльності санітарно-епідеміологічної служби, головне завдання якої полягало в боротьбі з інфекційними хворобами. Внаслідок проведення систематичного контролю побутових умов населення й просвітницької роботи, покращення санітарного стану населених пунктів, розбудови інфраструктури, запровадження вакцинації вдалося зменшити спалахи інфекційних хвороб. Невирішеною проблемою все ж залишалася мізерна кількість ліжок-місць у лікарнях для інфекційних хворих, відсутність спеціалізованих закладів і брак державного фінансування на реальні потреби. Серйозною загрозою для населення були захворювання, що набули статусу соціальних, такі як туберкульоз, венеричні інфекції й алкоголізм;

- з'ясовано заходи польської влади щодо охорони материнства та дитинства. В усіх повітових центрах Волинського воєводства працювали станції опіки над матір'ю та дитиною, які стали центрами кваліфікованої консультаційної й профілактичної роботи у сфері охорони здоров'я матері та дитини. Їх утримання покладалося на громадські організації й муніципальну владу. Медичний персонал проводив просвітницьку роботу серед жінок, сприяв підвищенню їхнього культурно-освітнього рівня щодо материнства та дитинства задля подолання практики некваліфікованого акушерства;

- показано діяльність у Волинському воєводстві санаторно-лікувальних закладів, які перебували на стадії створення. Переважно це були заклади (і дитячі, і для дорослого населення) для профілактики туберкульозу. Одним з оздоровчих

бальнеологічних закладів був санаторій у Гуті-Степанській на Костопільщині. Невелика частка волинського населення відвідувала санаторні заклади в інших польських воєводствах. Проте висока вартість оздоровчих медичних послуг унеможлиблювала для більшості мешканців воєводства профілактику захворювань у санаторно-курортних закладах інших польських воєводств;

– доведено, що для покращення доступності отримання медичної допомоги польська влада запроваджувала соціальне медичне страхування через громадські інституції – Каси хворих, пізніше реорганізовані у страхові медичні компанії. Головні їхні осередки розміщувалися в Луцьку та Рівному. Цим видом страхування користувалися переважно працюючі мешканці міст, тоді як кількість застрахованих сільських жителів була невисока. Медичні працівники брали участь у загальнопольських товариствах, а також створювали регіональні організації. Окремі медичні громадські інституції об'єднували лікарів і за національною ознакою, як-от Товариство охорони здоров'я єврейського населення. Волинські лікарі українського походження не створили власної національної професійної організації, натомість вони долучилися до галицького Українського лікарського товариства;

– проаналізовано роботу Волинського відділу Товариства Червоного Хреста, що популяризував і пропагував медичні знання, проводив санітарно-просвітницьку роботу та сприяв поліпшенню медичного обслуговування. До товариства увійшли лікарі та керівництво воєводського відділу охорони здоров'я. Товариство Червоного Хреста відкрило нові амбулаторії, медичні пункти, фінансувало шпиталі, проводило просвітницькі акції та курси підготовки молодшого медичного персоналу й санітарно-рятувальних дружин. Фінансові ресурси товариства сприяли наданню безкоштовної медичної допомоги незаможним категоріям населення.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Переходько Н. М. Діяльність станцій опіки над матір'ю та дитиною на Західній Волині (1921–1939 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: наук. вісн. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. Рівне, 2010. Вип. 20. С. 209–211.
2. Переходько Н. М. Функціонування єврейських медичних осередків у Рівному в міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: наук. вісн. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. Рівне, 2011. Вип. 22. С. 235–237.
3. Переходько Н. М. Становлення і діяльність санітарно-епідеміологічної служби у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Літопис Волині*: всеукр. наук. часоп. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2013. Число 12. С. 64–69.
4. Переходько Н. Аптечна мережа у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.): організаційна структура та діяльність. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: наук. вісн. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. Рівне, 2014. Вип. 25. С. 151–154.

5. Переходько Н. Участь волинських лікарів в Українському лікарському товаристві (1921–1939 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: історія. Вип. 2, ч. 3. Тернопіль, 2016. С. 23–27.

Статті, які додатково відображають результати дослідження:

6. Переходько Н. М. Єврейська інтелігенція у розвитку медицини м. Рівне (1921–1939 рр.). *Наукові записки* : наук.-краєзнав. вид. Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. IX, ч. II. Рівне, 2011. С. 203–208.

7. Переходько Н. Гуманітарна місія Червоного Хреста на Західній Волині. *Освіта і культура Волині: історія та сучасність* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.: наук. зб. Луцьк, 2012. С. 195–200.

8. Переходько Н. М. Організаційні засади та діяльність Червоного Хреста у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Наука, освіта, суспільство очима молодих*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. Ч. 2. Природничо-математичний, суспільно-гуманітарний та економічний напрями. Рівне : РВВ РДГУ, 2012. С. 80–82.

9. Добровичська В., Переходько Н. Професійна та громадська праця українських лікарів у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Наукові записки*. Вип. XI, Рівне, 2013, с. 47–50.

10. Переходько Н. М. Санітарно-епідеміологічний контроль захворюваності населення Волинського воєводства в міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Збірник наукових праць*. Вип. VII. Остріг, 2014. С. 117–128.

11. Переходько Н. Створення першого медичного кооперативу «Здоров'я» на Рівненщині наприкінці 30-х років XX ст. *Острозький краєзнавчий збірник*: зб. наук. пр. Вип. 8. Острог, 2015. С. 63–65.

12. Добровичська В., Переходько Н. Лікувально-профілактичні заходи туберкульозу у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*: зб. наук. пр. Вип. XIII. Частина 2. Рівне, 2015, с. 28–32.

13. Переходько Н. До 100-річчя Червоного Хреста // Історія Товариства Червоного Хреста на Рівненщині: бібліогр. покажчик до 100-річчя Т-ва Червоного Хреста України / КЗ «Рівнен. обл. наук. мед. б-ка» РОР; уклад.: Л. С. Тивончук, Л. Ф. Трачук; вступ. сл.: Н. М. Переходько, Ю. С. Кукурдза. Рівне, 2018. С. 6–7.

АНОТАЦІЯ

Переходько Н. М. Охорона здоров'я у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки МОН України, Луцьк, 2018.

У роботі здійснено комплексне дослідження охорони здоров'я у Волинському воєводстві в 1921–1939 рр. Простежено організаційну структуру та механізм функціонування польської моделі охорони здоров'я. Відтворено організацію

медичного обслуговування населення Волині й проведення охороноздоровчої роботи органами державної, самоврядної влади та громадськості. Проаналізовано діяльність у Волинському воєводстві медико-санітарних інституцій. З'ясовано роль медичних громадських організацій в охороні здоров'я в період Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, охорона здоров'я, лікар, медичні працівники, медико-санітарні інституції, Палата лікарів, медичні страхові установи, медичне товариство.

ANNOTATION

Perekhodko N. M. Health care in the Volhynian Voivodship (1921–1939). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the academic degree of a candidate of historical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 07.00.01 “History of Ukraine”. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lutsk, 2018.

In the academic paper, the comprehensive study of health care in the Volhynian Voivodship in 1921–1939 was carried out. The organizational structure and functioning mechanism of the Polish health care model were traced back. Organization of medical assistance of the population of Volhynia and health protection work of the state, self-government authorities and the public was reconstructed. Functioning of health establishments in the Volhynian Voivodship was analyzed. The role of medical public organizations in health care during the Second Polish-Lithuanian Commonwealth was determined.

Key words: Second Polish-Lithuanian Commonwealth, Volhynian Voivodship, health care, doctor, medical workers, medical and sanitary institutions, the Chamber of Doctors, medical insurance institutions, medical society.

АННОТАЦИЯ

Переходько Н. Н. Охрана здоровья в Волынском воеводстве (1921–1939 гг.). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 – история Украины. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки МОН Украины, Луцк, 2018.

В диссертации осуществлён анализ развития охраны здоровья в Волынском воеводстве межвоенного периода. Исследована организационная структура и механизм функционирования системы охраны здоровья в Польше со времени утверждения её государственности. Выяснено, что контроль над медицинской отраслью осуществляло Министерство общественного здоровья, а после его реорганизации контрольные функции охраны здоровья распределились между

разными государственными правительственными институтами. Система управления охраной здоровья в Волынском воеводстве выстраивалась между отделом охраны здоровья при воеводском управлении и уездными отделами общественного здоровья.

Определена цель, задания и принципы функционирования Палаты врачей – самоуправляемой институции, которая координировала профессиональные действия врачей. Волынские врачи находились под юрисдикцией окружной Люблинской Палаты врачей, которая подчинялась центральному управлению в Варшаве. Проанализировано кадровое обеспечение охраны здоровья Волынского воеводства и доказано, что на протяжении всего исследуемого периода наблюдался дефицит медицинских работников на фоне увеличения населения. В медицинской отрасли по национальному признаку доминировали поляки и евреи.

Отражена деятельность в Волынском воеводстве медико-санитарных институций. Медицинскую помощь населению предоставляли разные по форме собственности стационарные и амбулаторные учреждения. Наибольшей была часть лечебных учреждений, которые финансировались органами местного самоуправления, а функционирование остальных медицинских учреждений покрывалось за счет средств государства, частных лиц и общественности. Обосновано, что недостаточное количество больниц, высокие цены на медицинские услуги и нехватка квалифицированных медицинских работников негативно отражались на обеспечении широкого доступа населения к качественной медицинской помощи.

Раскрыта работа санитарно-эпидемиологической службы. На протяжении межвоенного периода польская власть разработала принципы противодействия инфекционным недугам, которые частично остановили вспышки инфекций и снизили смертность населения от инфекционных заболеваний. Уменьшение количества больных туберкулёзом было одним из самых важных заданий на государственном уровне. Проведение мероприятий по противодействию этому заболеванию в Польше осуществлялось под патронатом президента.

Дана характеристика комплексу мероприятий, направленных на охрану материнства и детства. В каждом уездном центре работали консультационные пункты – станции опеки над матерью и ребенком, которые содержались на средства муниципальной власти и общественных организаций. Медицинские работники проводили просветительскую работу, содействовали повышению культурно-образовательного уровня населения, преодолевая практику неквалифицированного акушерства. Определено, что санаторно-лечебные учреждения в Волынском воеводстве находились на стадии создания, преимущественно это были учреждения в лесной зоне, где оздоравливали больных туберкулёзом.

Доказано, что для улучшения медицинского обеспечения в Польше ввели общественную страховую медицину посредством образования Касс больных. Главные центры Касс больных функционировали в двух крупнейших городах воеводства – Луцке и Ровно и охватывали население уездов по территориальному принципу. Страховая медицина, поддерживаемая польской властью, не получила обязательный статус на государственном уровне.

Установлено, что с целью защиты профессиональных интересов и обмена профессиональным опытом медработники Волынского воеводства присоединились к польским обществам, а также учредили свои региональные организации. Врачи принимали участие в деятельности польских общественных объединений – Союза врачей Польского государства, Польского союза стоматологов и единственного регионального – Научно-медицинского общества в Ровно. Евреи приобщились к национальному Обществу охраны здоровья еврейского населения и заботились о медицинском обеспечении еврейской общины. Выяснено, что волынские врачи украинского происхождения не создали собственного национального товарищества по причине ограниченного количественного состава, они принимали участие в работе галицкого Украинского врачебного общества, которое функционировало во Львове.

Проанализирована деятельность Волынского отдела Красного Креста, который содействовал открытию госпиталей, амбулаторий, медпунктов, подготовке спасательно-санитарных дружин, проведению курсов по подготовке младшего медицинского персонала и санитарно-просветительских акций.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, Волынское воеводство, охрана здоровья, врач, медицинские работники, медико-санитарные институции, Палата врачей, медицинские страховые учреждения, медицинское общество.

Підп. до друку 18.09.2018 р.
Формат 60×84¹/₁₆. Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Друк – ПП Дятлик М. С.
(Рівненська обл., Рівненський р-н, с. Корнин, вул. Центральна, 58).
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 11 від 12.06.2002 р.